

mora biti učbenik krajši, pač pa nastopam proti njegovi prenatrpanosti z vseh vrst podatki. Zavzemam se za »zračen« in bolj zanimiv učbenik, to pa gotovo ne more biti, če so v njem celo novele predstavljene z odlomki (Matkova Tina, Boj na požiravniku, Režonja na svojem). Tako sta Faturjeva učbenika do neke mere neuporabna celo kot antologiji in je prava sreča, če imaš v šolski knjižnici kake starejše, »didaktično« še ne »strukturirane« učbenike, v katerih so vsaj krajša prozna besedila objavljena v celoti.

Za konec naj priznam, da je v Faturjevem pisanju vendarle argument, pred katerim sem brez moči, na katerega ne vem odgovora: učbenik Književnost I so podpisali recenzenti, med njimi trije univerzitetni profesorji; iz njihovih recenzij navaja Fatur tri zgovorne citate (ne vem, zakaj ne tudi podpisane!). In potem pove, da se je z recenzenti veliko posvetoval in je zato učbenik »do neke mere kolektivno delo«. Ker te trditve nikakor ne znam uskladiti s svojo predstavo o ravni slovenske literarne vede, upam, da je Faturjeva trditev o »kolektivnem delu« le nekoliko preveč polaščevalska. Pravo informacijo o tem bi seveda lahko dali le prizadeti sami.⁴

Vinko Cuderman

Srednja naravoslovno matematična šola v Idriji

Ocene in poročila

SIMPOZIJ O SIMBOLIZMU

Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Tipološka problematika ob jugoslovanskem in širšem evropskem kontekstu. Mednarodni simpozij v Ljubljani od 1. do 4. julija 1982, Obdobja 4, 1984, I. 396 str., II. 428 str.

Mednarodni simpozij o simbolizmu v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, ki je bil v poletnih dneh pred dvema letoma v Ljubljani, je z zbornikom dobil širši pomen in dostopno gradivo za vse, ki jih kakor koli privablja stroka v širokem razponu fenomenov simbolizma. Pri tem je kot poprej v ospredju težnja po podrobnem, specificiranem, dopolnjujočem, primerjalnem, po novih vidikih, kjer je to možno. Pretežno gre za slovensko književnost, vendar tudi drugi primeri živo govorijo o raziskovalnih vidikih, ki jih je vredno upoštevati. Ne glede na različne raziskovalne metode so posamezni dosežki tem bolj tehtni, čim bolj so bili poglobljeni. Obravnave o simbolizmu so razdeljene v dvozvezkovnem zborniku na književnost, jezik in kulturo. Zbornik v dveh zvezkih že sam po sebi govori o široki odmevnosti nastopajočih, pa čeprav je bil čas za referat posameznika ome-

⁴ Društvo za primerjalno književnost je v zvezi s poukom književnosti v srednjem usmerjenem izobraževanju objavilo svoja stališča (JiS, 1983/84, 1). Prav bi bilo, če bi svojo besedo o tem povedali tudi tisti, ki so za slovensko literarno vzgojo odgovorni na fakulteti. V SZ štejejo literaturo za najpomembnejši predmet, ker da razvija sintetično mišljenje, zato ji v primerjavi z nami namenjajo več kot dvojno število ur. Pri nas imamo v večini usmeritev, tako tudi v t. l. »elitni« šoli (naravoslovno-matematični) v 3. in 4. letniku le po eno uro književnosti. Povrh vsega pa je pri njeni obravnavi prevladalo tematsko načelo (kot pomembnejše!), ne pa estetsko! Pouk književnosti po novem tudi nima nikakršne opore v drugih družboslovnih predmetih, saj so v 3. in 4. razredu iz nekdanjega gimnazijskega predmetnika črtani zgodovina, sociologija, psihologija in filozofija. Tako je v naravoslovno-matematični usmeritvi zadnji dve leti družboslovje zastopano le z 1 uro književnosti in 1 uro »samoupravljanja«. Znana javna razprava za »elitno« šolo in proti njej je bila v luči tega dejstva navadna farsa!

jen. V tem je včasih zadrega; nekateri referati so po svoji snovi taki, da jih je mogoče tvor-
no predstaviti v odmerjenem času, drugi pa bi spet terjali široko razlago in bolj celostne
pogleda, kar bi nujno privedlo do časovnega nesorazmerja z drugimi referenti. Za stvar
pa bi bilo gotovo bolje, ko bi imel vsak referent v razumni meri na voljo toliko časa, da
bi lahko izčrpal in strnil problematiko.

Ne da bi se podrobno posvetili prav vsakemu referatu v zborniku, pa velja omeniti vsaj tiste
prispevke, ki po svojih dosežkih dopolnjujejo naše vedenje o simbolizmu in ga bogatijo
s svežimi pogledi in dognanji. Posebej kaže opozoriti na *Nekatere posebnosti slovenskega
simbolizma* Franca Zadravca. Avtor je izpeljal svojo analizo v primerjavi s francoskim in
ruskim simbolizmom, da bi razvidno strnil spoznanja o posebnosti slovenskega simboliz-
ma. Utemeljil jo je z več vidiki: na sociološki ravni, na estetskih kategorijah in v poetiki
besede. Simbolizem pri nas je pripet na življenjsko stvarnost, najsi izrazno daje drugačen
videz. Pojem »wagnerizma« je povezan s pesniško besedo, ki je napolnjena z glasbo. *Pro-
blem simbolizma v slovenski književnosti* Borisa Paternuja postavlja nekoliko drugačna iz-
hodišča v ospredje, tudi oporišča, že doslej znana stališča in vire, da bi prišel do jedra o
simbolu in simbolističnega izražanja, kar se kaže na dvopomenski ravni jezika; upošteval
je tudi glasovno in ritmično orkestracijo. Opozoril je tudi na razliko v pojmovanju umet-
niškega jezika pri Cankarju in Župančiču. Tudi Paternu je prišel do podobnih sklepov o
naravi in posebnosti slovenskega simbolizma kot F. Zadavec. France Bernik je razgrnil
problem *moderne in njenega mesta v slovenski literaturi*. Kot je že znano poprej, se naša
moderna ne kaže slogovno enovito, tudi v duhovnem razponu je zapletena. Bržčas je tre-
ba ločiti pojem moderne pri H. Bahru in pa v zoženem razponu pri nas. Tudi F. Bernik
se je moral soočiti z jezikovno in umetniško naravo simbola. Pri Cankarjevi prozi je ško-
da, da ni vzel v analizo esejističnega deleža. Avtor postavlja svoje spoznanje, da moderna
na Slovenskem ne pomeni niti doslednega zanikanja tradicije niti radikalne izrazne ino-
vacije. Pri Predragu Palavestri, ki je obravnaval *simbolizem in moderno med balkanskimi
slovanskimi narodi*, je premalo razvidno in podkrepljeno obravnavanje, da bi mogli slediti
silnicam vsega in tudi vseh, ki so vidno zaznamovali svoja dela s simbolizmom oziroma
modernizmom. Mnogo bolj je oprijemljiv v skiciranih *Odmevih simbolizma v hrvaški mo-
derni* Miroslav Šicel. Branko Miladinović je s skico *Vitalnost zrelega simbolizma* prikazal
simbolizem kot pojav, ki se v tem primeru ne kaže kot šola, gibanje. Manfred Jähnichen
je razmišljal o *vprašanju socialne angažiranosti v simbolizmu* ter izhajal iz nasprotja med
hermetičnim simbolizmom, kot ga pozna ruska književnost pred 1905, in angažiranimi
simbolizmi pri Čehih in Slovencih. Pri obojih gre za sorodne tipološke lastnosti in odpr-
tost k narodnim in socialnim aktualnim vprašanjem ter za slogovni sinkretizem. Matjaž
Kmecl je opozoril na *predimpresionizem in predsimbolizem v slovenski literaturi*, torej na
področje, o katerem se poprej ni sistematično govorilo. Pomembna pridobitev je tudi raz-
glabljanje Štefana Barbariča o *nazorskih diferenciacijah v slovenski književnosti konec sto-
letja*. V ospredju pa je razmerje med novo strujo in moderno, seveda pa so vidni tudi dru-
gačni miselni in nazorski razkoraki. Tudi S. Barbarič je ugotovil, da moderna ni pomenila
fiksne stilne formacije. Te ideje tudi ne poznajo matematičnega zaporedja. Pri A. Stamaču
in *Vprašanju secesije v moderni gre za literarno možnost poimenovanja književnih del na
prelomu 19. in 20. stoletja z nazivom »secesija«*. Meni, da naziv »secesija« »plava« tudi
na področju likovne umetnosti. Prav v zvezi s secesijo, art nouveau, Jugendstilom ipd. je
izšlo v dobrem desetletju izobilje resnih strokovnih del, tako da s secesijo na likovnem
področju ni videti zadrege. Prenesti pojem secesije na književnost kot opredeljujoč pojem
pa je sila tvegan poskus, če že imamo dovolj oprijemljive drugačne pojme in nazive. Tudi
nekatero primerjave ostajajo v zraku, ponekod pa se zrcali nasilno iskanje, edino odcep
od tradicije je lahko vsebinska vez med npr. uporabno umetnostjo, arhitekturo, in med
književnostjo, le da slednja ni pretrgala vezi z literarno tradicijo, vsaj pri nas ne. Ustalitev
moderne soneta in naglasno-silabičnega verza je prej nasledek tradicije kot tistega, kar
naj bi sodilo k secesiji. Maria Bobrownicka je spregovorila o *slovenski moderni in kategoriji*

književnih tokov. Meni, da je impresionizem v vseh slovanskih književnostih tega časa prevladal nad drugimi tokovi. Prepoudarjeno je, da bi Cankar v toliki meri koreninil v naturalizmu. Simbolizmu naj bi bila najbližja Kette in Murn, a zaradi prekratkega življenja nista mogla izoblikovati celotnega sistema. Oporeka, da bi bila Cankarjeva Lepa Vida simbolistična. Nevzdržen je dvom v Cankarjev simbolizem v Hlapcu Jerneju, češ da naturalistična observacija nadvlada simboliko.

Andreas Leitner se je lotil s posebnega zornega kota kritike umetnosti fin de siècle. Priznal je kategorijo *zanimivega pri Levu N. Tolstoju in Maxu Nerdaau* – ob še nekaterih drugih imenih. V sestavku o *razmerju med slovensko literaturo in literarno vedo v obdobju moderne* je Darko Dolinar poudaril, da se je v tem času konstituirala slovenska literarna zgodovina kot samostojna stroka. Le-ta se je iz razumljivih razlogov usmerila predvsem v slovenistiko, oprla pa se je na pozitivizem. Strnjen prikaz *simbolističnega preporoda pesniškega jezika in umetniškega mišljenja pri Andreju Belem* je razložil Aleksander Skaza v vzročni povezanosti, sproti pa opozoril na nekatere posebnosti pri mikroanalizi Belega, kar je pisatelj uveljavil pred Proustom. Gerhard Schaumann se je pri *poetiki ruskega simbolizma* omejil na novelo Belega »Adam«, kar je premalo za tako zastavljeni naslov. Josip Matešič si je zadal v obravnavi *Slovenski simbolizem in književnost ruskega simbolizma* primerjavo po načelu divergentnosti. Izhajal je iz prepričanja, da so slovenski simbolisti imeli stičišča s francoskimi simbolisti, z nemškimi impresionisti, z rusko romantiko in realizmom, ne pa s simbolizmom. Pri tem je upošteval zlasti formalni model in vsebinski okvir iz izpovedjo. O *simbolizmu in avantgardi v ruski književnosti* je razpravljal Rolf-Dieter Kluge in osvetlil literarne pojave med 1910 in 1932, ko je postal prelom s tradicionalno mimetično umetnostjo razviden. Znotraj obsežne problematike, ki je ni mogoče stisniti v časovno omejen referat, je Kluge v šestih tezah strnil ugotovitve o formi, simbolu in premenah v izraznosti. O *Župančiču in Verlainu* je razglabljal Joža Mahnič in s primerjalno metodo utrdil spoznanje, da gre lahko za Verlainov vpliv, vendar Župančičev položaj nikakor ni bil podrejen, marveč enakovreden. Govoriti se da o povezujočih stilnih elementih, o oblikovno-izraznem značaju, med obema pesnikoma pa so tudi vidne razločnice. Andrej Capuder se je lotil *Bergsona in Župančiča* v okviru pesmi iz zbirke Samogovori, kjer je najlažje najti stičišča z bergsonizmom. Avtor domneva, da je Župančič našel pri Bergsonu bolj intelektualno oporo za lastno izkušnjo na osebni in kolektivni ravni, bergsonizem pa tudi presega. Henry R. Cooper je obravnaval *vplive in sorodnosti med Travnimi bilkami Walta Whitmana in zgodnjo poezijo Otona Župančiča*. V eseju je primerjal sorodne misli, kot jih je mogoče pokazati pri Whitmanu in pri Župančiču, ko govori navidez protislovno v svojem eseju Adamič in slovenstvo, ko so korenine doma, človek pa povezan s svetom. Pri Zdzislawu Daraszu gre za primerjanje v *ritmu kot izrazu svetovnega nazora: Župančič in Leśmian*. Juraj Martinović je zožil opazovanje o *odnosu do soneta kot znaka diferenciacije naših književnosti v dobi moderne* bolj v parnasovskem duhu kakor v tipološki prevladi v formi, ki ji moderna daje prednost, in ugotavlja odsotnost interesa za francoski parnas pri slovenskih modernistih. Seveda so opazne tudi izkušnje iz literarne preteklosti, ki so različne pri jugoslovanskih narodih. Klaus D. Olof se je posvetil *orientalskim elementom v pesništvu slovenskega simbolizma*. Pri tem ni mogoče prezreti A. Aškerca, čeprav gre za drugačne prvine in drugačno naravnano orientalskih motivov, eksotike ipd. in ne nazadnje stilizacijo. Gerhard Giesemann se je lotil *barv in barvnih simbolov v zgodnji liriki Otona Župančiča* in se pri tem oprl na Župančičev pesniški prvenec (po izidu). Tu vidi prehod od tradicionalnega simbola k modernemu. Alenka Glazer je opozorila na *simbolistične sestavine v Župančičevi zgodnji liriki* in se usmerila na cikel mladinskih pesmi, ki jih je Župančič poprej objavil v Jutru in jih vključil v Čašo opojnosti. Pesmi vsebujejo simbolistične elemente, pesnik uporablja večpomenske besede, značilna sta ritem in verz. Rudolf Neuhäuser je nanizal *Obrobne opombe k zgodnjemu pesništvu Josipa Murna: od Noči do Fin de siècle*. Po nekaterih pokazateljih je Murn sledil splošnim tendencam pesniškega razvoja, kot se kaže tudi drugod, zlasti v okolju dunajske moderne.

Helga Glušič se je lotila zahtevnega vprašanja o *simbolističnih elementih v Murnovi poeziji*, saj se njegovo pesništvo močno izmika oznakam.

Maja Ryžova se je posvetila *pesnikom slovenske moderne in delu A. V. Koljcova* in je očrtila zgodnje obdobje moderne, ljudski element v pesmi Koljcova in s tega gledišča posebej spregovorila o Murnovi kmečki pesmi. Vlado Nartnik je spregovoril o *spremnih delih besedila v Cankarjevem Hlapcu Jerneju*. Jože Pogačnik je razmišljal o *problemu, afirmativne kulture* v Cankarjevem delu in povezoval svoja spoznanja s Cankarjevim poskusom vrniti besedno umetnost na aristotelovske osnove, poglavitni ideološki navezovalni člen pa mu je bil H. Marcuse. Urszula Kowalska je primerjala *model književnosti in kulture v službi naroda pri Ivanu Cankarju in Stefanu Žeromskem*. Drugo knjigo pričena Peter Scherber s *Tematskimi rekurencami v delu Ivana Cankarja*. Zanimiva so izvajanja Julije Beljajeve o *Ivanu Cankarju v ruski kritiki na začetku 20. stoletja*. Kot posebnost sprejemam referat Jiřija Skaličke o *Bohušu Vybiralu in slovenski moderni*. Pri Marii Dąbrowski-Partyki gre za *sodobno branje Cankarjeve proze*, kjer primerjava z Žeromskim in žeromščino ni prikladna, je pa premišljanja vredna avtoričina težnja po aktualizaciji in hierarhizaciji branja. Marija Mitrović se je posvetila *problemu razdvojene osebnosti v jugoslovanski drami v prvem desetletju tega stoletja*. Ugotavlja, da je bil Cankar prvi pri nas, ki je pisal drame z izključno sodobno problematiko, in opozarja na junakov odnos do družbe, do sebe in do obćih in filozofskih vprašanj. Nina Király pojmuje *obnovo romantične tradicije v ruski, poljski in madžarski dramatik* kot boj proti ustvarjanju mitov, István Lókös pa se je posvetil *simbolizmu in socialnemu angažiranju*. Zanimive podatke je navedel Pavle Blažek o *delih. I. Cankarja na sceni Hrvaškega narodnega gledališća v Osijeku*. Pregleden je prikaz *simbolizma v bolgarskem pesništvu Marina Miladinova*. Martina Orožen se je posvetila *oblikovno-pomenski preobrazbi ljudskih slovstvenih oblik v knjižni pravljici, legendi in pripovedki, na prelomu stoletja*. Svojevrstno vzporednico je dal Milan Hladnik s *tipi slovenske trivialne proze na začetku tega stoletja*. *Besedni in besedilno-organizacijski komiki v Cankarjevi kratki prozi* se je posvetila Alicija Pakulanka. Evald Koren je strnil opažanja o *slovenskem naturalizmu in socialnem vprašanju*. Z naslovom *Na križišču realizma in simbolizma* je Ivan Cesar spregovoril o pripovedni tehniki v Cankarjevi Hiši Marije Pomoćnice. Slobodanka Peković je razpravljala o *urbanizaciji srbske proze na začetku 20. stoletja*. Aleksandra Stankowicz razmišlja o *slovanskih spodbudah slovenske moderne*, ne drži pa misel, da so šele modernisti začeli odkrivati slovanske romantične književnosti. Na primeru ruske književnosti je Wilfried Potthoff zarisal nekaj tehtnih ugotovitev ob pojmu »nadčasovnega« simbolizma. Božena Tokarz je pri *sodobnih oblikah simbolizma* apostrofirala zlasti mnogopomenskost kot globlji pomen besede in stilizacije, govori o dvoravninski konstrukciji in avtonomnem odnosu umetnosti.

V jezikovnem delu je Breda Pogorelec nazorno zarisala *slogovni razvoj v Cankarjevi prozi* in dopolnjuje ugotovila, da pri Cankarju ne gre za tri različne stopnje sloga, ampak za stopnje »v Cankarjevem gibljivem slogovnem postopku«, jedro je v širše pojmovani simbolistični poetiki. V sestavku *Beseda sonce v Cankarjevem delu* je Stane Suhadolnik skrbno analiziral mikrotekst, in sicer v razvidni podobi pomenske in funkcionalne razsežnosti te besede, sledeć tudi statistični ponazoritvi. Podobno strukturalno pot je ubral Tomaž Sajovic s *poskusom skladerjsko-pomenskega doloćanja Cankarjevega slogovnega razvoja*. Franc Jakopin se je posvetil *Pleterišnikovemu slovarju in sočasnemu slovanskemu slovaropisju*. Albinca Lipovec je osvetlila *bohemizme v Pleterišnikovem slovarju*. Barbara Oczkova je s stališća *Lénardovega Razvoja historične slovanske slovnice* opazovala zgodovino slovenskega jezikoslovja. O *ileišćevstvu* je z analizo bistvenih pojavov postregel Jože Toporišić. Miloš Okuka je raziskal *novoirske odmeve v zvezi z Vedino anketo o jeziku v Bosni in Hercegovini*. Tone Pretnar je razglabljal o »proznem« in »verzmem« v dialogu Cankarjevega *Pohujšanja v dolini šentflorjanski* in menil, da menjava obojega govori o enem osnovnih postulatov modernistične drame, temeljeće na kontrastu. Vasilij Melik je osvetlil

probleme slovenske družbe 1897–1914. O ljudski kulturi kot stvarnosti in mitu je strnil poglavitna spoznanja Slavko Kremenšek. Frane Jerman pa je analiziral filozofijo dr. Aleša Ušeničnika in slovensko moderno. Ilustrativen je prispevek Primoža Kurenta o vplivih modernih struj na slovensko glasbo pred prvo svetovno vojno, ki osvetljuje dostikrat premalo upoštevano vzporednico k literarni moderni. Tomaž Brejc je upošteval nekatere novejšje vidike, ko je prispeval prikaz od impresije k simbolu: tokovi v slovenskem slikarstvu 1902–1918. Upoštevanja vreden in marsikomu nov je prikaz Tineta Kurenta o simbolizmu v Plečnikovih prevodih iz Prešerna, Cankarja, Župančiča, Seliškarja in iz ljudskih rek in arhitektonski jezik. Kljub temu da je bila na simpoziju pretežno v ospredju književnost, pa smo znova dobili potrdilo, da s širšega vidika ni mogoče dobiti kulturne in umetnostne podobe brez interdiscipliniranih osvetlitev.

Pred nami je obsežno in bogato gradivo, ki ga je vredno upoštevati v praksi, zlasti tam, kjer gre za kompleksna spoznanja in živ raziskovalni utrip. Verjetno je na vseh simpozijih te vrste nekaj podobnega: zaradi demokratične egalitarnosti in omejenega časa so posamezni referati fragmentarni, ponekod gre za mikroprobleme, za komparacije po sili, kar moramo razlikovati od tistih samoumevnih primerjav, ki argumentirano govorijo in so organsko nastale, pa mikroanalize, ki so potrdile veljavo pri specifičnih problemih in vidikih. Ni se mogoče izogniti misli, da bi ta ali oni avtor mnogo več prispeval k problem-skemu vozlišču, če bi imel na voljo več časa za referiranje študijske vsebine. Ne kaže pa prezreti, da so nekateri razpravljavci vseeno uspeli, da so v mejah (časovnih) možnosti strnili vse bistveno in prispevali z inovativnimi pogledi, s poglobitvami, in tako lahko upravičeno govorimo o obogatitvah spoznanjih.

Igor Gedrih

Srednja vzgojiteljska šola v Ljubljani

LINGVISTIČNA ANTROPOLOGIJA

Stane Južnič, *Lingvistična antropologija*, izdala Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, založila Dopolna delavska univerza Univerzum, Ljubljana, 1983.

Knjiga z obetavnim naslovom *Lingvistična antropologija* je delo sociologa in profesorja Staneta Južniča, slovenski in tudi jugoslovanski javnosti bolj znanega po člankih in monografijah o političnih, socialnih in splošnokulturnih vprašanjih sodobnega sveta in še zlasti držav Latinske Amerike. Knjiga je dozorevala celo desetletje, saj je njena prednica – skripta z enakim naslovom – izšla že leta 1973 kot študijski pripomoček za študente komunikologije, zdaj pa je precej prirejena in dopolnjena na voljo tudi širšemu krogu strokovnjakov in ljubiteljev, ki jih kakorkoli zanima jezik kot pomembna pojavnost v človekovi kulturi. Če rečem, da je delo zorelo deset let, mislim na konkretno oblikovanje snovi, tiho ukvarjanje z družbenimi in kulturnimi razsežnostmi jezika (predvsem z nekaterimi vidiki slovensko-srbohrvaške situacije) pa sega že v leta piščevega odraščanja na slovensko-hrvaški meji in na začetke njegovega jezikovnega in narodnega samozavedanja. Prav zaradi rahločutnega opisa te poti, ki je zaradi svoje avtentičnosti zame najdragocenejši del te knjige, sem po njej segla z velikim pričakovanjem.